Lärarhandledning · Historia och samhällskunskap · Åk 8 till gymnasiet · 70 minuter

Vad är Sverige skyldigt samerna?

Eleverna arbetar med Sanningskommissionen för det samiska folkets slutrapport från 30 september 2026. I par läser de rapporten i korthet och följer kedjan från statens beslut till i dag i fyra teman. I grupp undersöker de ett fall där kommissionens uppmaningar möter andra intressen, och gör en konsekvenskarta.

Lektionens fråga

Vad är Sverige skyldigt samerna?

1	2	3	4
Hur mycket vet du? 6 min	**Rapporten** 24 min	**Vem påverkas?** 30 min	**Vad är Sverige skyldigt?** 10 min

Koppling till läroplanen

Centralt innehåll i korthet, inte ordagranna citat.

Historia och samhällskunskap åk 7 till 9, Lgr22

Historia: Sveriges politik mot samerna och de nationella minoriteterna, rasbiologi och assimilering.

Samhällskunskap: urfolket samernas rättigheter, intressekonflikter och hur beslut fattas.

Källor: jämföra och värdera olika slags källor.

Historia och samhällskunskap nivå 1, Gy25

Historia: historiska perspektiv på minoriteter och urfolk.

Samhällskunskap: mänskliga rättigheter, urfolksrätt, intressen och makt i den politiska processen.

Källor: muntliga källor, forskning och rättsfall.

Det här ska eleverna ta med sig

1. Staten har tagit samiskt land, delat upp samerna och försökt ta bort språken. Kommissionen säger att staten bär ansvaret.
2. Samer har hela tiden protesterat och drivit sin sak, från föräldrarna som vägrade till Girjas i Högsta domstolen.
3. Att rätta till det krockar ibland med andras intressen: jägare, markägare, gruvor och energi. Vad Sverige gör nu avgörs av riksdag och regering.

Förbered

- [ ] Skriv ut med knappen Skriv ut till klassen på lektionssidan. Ange antal elever, så blir antalet rätt.
- [ ] Utan knappen: Mitt blad ett per elev, rapporthäftet ett per par (två ark) och gruppbladen A, B, C, D, A … ett per grupp. Allt dubbelsidigt.
- [ ] För 30 elever: 30 + 30 + 8 = 68 ark. Rapporthäftet går inte att återanvända, eftersom paren skriver i det.
- [ ] Sätt paren så att två grannpar kan bli en grupp i steg 3. Alla par har läst samma text, så vilka par som helst kan slås ihop.
- [ ] Öppna presentationen.

Känsligt ämne

Läs sidan Samtalet i klassrummet innan lektionen. Kanske finns samiska elever i klassen. Ingen ska behöva tala för det samiska eller berätta om sin familj.

Fri att använda, dela och anpassa i undervisning. CC BY-NC-SA 4.0.

Bakgrund och sakläge

Så såg läget ut den 30 september 2026

Sanningskommissionen för det samiska folket lämnade sin slutrapport, SOU 2026:58 *Markerna berättar och minns*, till kulturministern, Sametinget och Sáminuorra i Östersund. Regeringen var en övergångsregering efter valet. Kulturministern sa att nästa regering får ta ställning till förslagen.

Kommissionen

Sáminuorra krävde en sanningskommission 2008. Efter initiativ från Sametinget 2019 inrättade regeringen kommissionen 2021, och arbetet började 2022. Kommissionen samlade in nära 300 berättelser och granskade politiken från 1600-talet till i dag. Rapporten har tre delar som kommissionen liknar vid kåtans tre stänger: berättelsevolymen, forskningsantologin och huvudbetänkandet med granskning och 71 uppmaningar.

Slutsatserna i korthet

Staten, alltså riksdag, regering och myndigheter, och i vissa fall Svenska kyrkan, bär ansvar för politik som kränkt samers rättigheter. Staten har ensidigt tagit samiskt land. Samer har setts som lägre stående. Staten har delat upp samerna i grupper, vilket gett motsättningar som lever kvar. Diskrimineringen fortsätter, och Sverige uppfyller inte sina förpliktelser om mänskliga rättigheter.

Varför lektionen tar upp intressen emot

Kommissionen skriver själv att det största hindret för starkare samiska markrättigheter är att ”skogsbruket, gruvnäringen och annan markanvändning i så fall måste förändras” (HB s. 517), och att ”sättet att komma vidare kan givetvis diskuteras” (HB s. 983). Eleverna ska förstå varför uppmaningarna är svåra att genomföra, utan att det förminskar det kommissionen har visat om vad som hänt. Steg 3 skiljer därför på vad som har hänt, som är belagt, och vad Sverige ska göra nu, som är en politisk fråga.

Rättighet eller intresse

Konsekvenskartan frågar om det starkaste argumentet emot är ett intresse eller en rättighet. Ett intresse är något någon vill ha eller vinna på, som jobb, el eller jakt. En rättighet är något man har rätt till enligt lag eller konventioner. Samers rätt till renskötsel, jakt och fiske är rättigheter som domstolar har prövat. Men även andra har rättigheter, till exempel markägare. Poängen är att eleverna ser att en rättighet inte kan vägas bort som vilket intresse som helst, och att rättigheter ibland krockar.

Fri att använda, dela och anpassa i undervisning. CC BY-NC-SA 4.0.

Samtalet i klassrummet

Lektionen bygger på verkliga människors berättelser om övergrepp och förlust, och på konflikter som pågår. Så här håller du samtalet sakligt och tryggt.

Ingen ska vara talesperson
Kommissionens berättelsevolym beskriver hur samiska elever ofta får förklara och försvara det samiska, och att det ”tär på den enskilde”. Fråga aldrig en samisk elev om hens familj eller erfarenheter. Den som själv vill berätta får göra det.
BV s. 81

Belagt och omstritt är olika saker
Att staten tvångsförflyttade, mätte och delade upp samer är belagt. Hur Sverige ska göra nu är omstritt. Låt eleverna vara oense om steg 3, men inte om det som är belagt.

Ordet lapp
Ordet förekommer i citat och i historiska namn som lappbyar och ”lapp ska vara lapp”. Det användes nedsättande och används inte om samer i dag. Säg det om eleverna frågar.

Urval
Berättelsevolymen innehåller skildringar av sexuella övergrepp och ett barns död på nomadskolan. De finns inte med i elevmaterialet. Vill du läsa mer: BV s. 67 till 80.

När fall A och B blir heta

Jakten och gruvorna engagerar, särskilt där familjer jagar i fjällen eller arbetar i gruvor. Efter Girjasdomen polisanmäldes hot och hat mot samer. Låt eleverna säga vad de tycker om jakten, men dra gränsen vid nedsättande ord om samer som grupp. Hänvisa till att argumenten på gruppbladet är verkliga och återgivna, och att en grupp kan landa i Delvis eller Inte nu utan att ifrågasätta det som hänt.

Om någon säger att samer får särskilda förmåner

Hänvisa till stycke 19 och fall A: samebyarnas rätt är en rätt att använda marken för renbete, jakt och fiske, som domstolar har prövat, och de flesta samer är inte medlemmar i någon sameby. Unga samer tar själva upp fördomen om bidrag (BV s. 173).

Saklig och allsidig

Redovisa inte partiers hållning som rätt eller fel. Skolans värdegrund är däremot inte förhandlingsbar: rasism och diskriminering av samer ska motverkas.

Fri att använda, dela och anpassa i undervisning. CC BY-NC-SA 4.0.

Lektionens gång, del 1

0:00-0:06 Steg 1 · Enskilt · Mitt blad, framsidan

Hur mycket vet du?

Sanningskommissionen säger att de flesta i Sverige vet för lite om samerna. Hur är det för dig?

Du gör

- Dela ut Mitt blad, ett per elev.
- Visa bild 2 och 3. Eleverna ringar in på skalan och gissar.
- Visa bild 4 med svaret: 16 procent säger att de inte har någon kunskap alls, och 36 procent att de har låg kunskap. 57 procent har sina kunskaper från tv, radio och tidningar. 38 procent från skolan.

Eleverna gör

- Ringar in hur mycket de tycker att de vet.
- Gissar och ringar in.

Ingen jämförelse mellan elever
Skalan är elevens egen bedömning. Samla inte in den förrän i slutet och kommentera den inte i klassen.

0:06-0:30 Steg 2 · I par · Rapporthäftet

Rapporten

Ni läser vad kommissionen kom fram till, i fyra teman. I varje tema finns en kedja: vad staten beslutade, vad det ledde till då, vad som finns kvar i dag och hur samerna svarade.

Du gör

- Visa bild 5 och 6. Dela ut rapporthäftet, ett per par.
- Gör första raden tillsammans om klassen behöver: Markerna, beslutet är tvångsförflyttningarna (5).
- Efter 16 minuter: paren bemöter de två påståendena under kedjan, rapporthäftet s. 4. 4 minuter.
- Efter 20 minuter: visa bild 7. Fråga två par om varje påstående.
- Visa bild 8 och säg: Besluten då har följder i dag, och samer protesterade redan då. Därför räcker det inte att säga att det hände för länge sedan eller att man inte visste bättre.

Eleverna gör

- Läser stycke 1 och 2, sedan ett tema i taget.
- Fyller i kedjan med egna ord och stycke.
- Bemöter två påståenden med stöd i kedjan och stycke 21.

Stöd
Förslag till kedjan finns på sidan Svar och stöd, steg 2.

Fri att använda, dela och anpassa i undervisning. CC BY-NC-SA 4.0.

Lektionens gång, del 2

0:30-1:00 Steg 3 · Grupp om 4 · Gruppbladen A till D

Vem påverkas?

Kommissionen säger vad Sverige borde göra. Men varje uppmaning påverkar någon. Ni får ett fall och ska kartlägga vem som vinner och vem som förlorar något.

Du gör

- Slå ihop två grannpar. Dela ut gruppbladen A, B, C, D, A … ett per grupp.
- Visa bild 9 och 10. Gå igenom skillnaden mellan intresse och rättighet. 2 minuter.
- Grupperna arbetar 16 minuter med de fyra stegen på gruppbladets baksida.
- Efter 16 minuter: grupperna läser upp i ordningen A, B, C, D, högst en minut var. Visa bild 11. Alla fyller i klassens tabell på Mitt blad, s. 2.
- Har två grupper samma fall: den andra lägger bara till det som skiljer.
- Visa bild 12 och sammanfatta hur fallen hänger ihop. Se Svar och stöd, steg 3.

Eleverna gör

- Läser fallet och rösterna högt.
- Fyller i konsekvenskartan och gör en bedömning.
- Läser upp. Fyller i klassens tabell.

Det finns inget facit
Alla tre bedömningarna går att försvara. Bedöm om gruppen ser flera sidor och stöder sig på belägg. Se Svar och stöd, steg 3.

1:00-1:10 Steg 4 · Enskilt · Mitt blad, baksidan

Vad är Sverige skyldigt?

Nu har ni underlag för att svara på lektionens fråga: Vad är Sverige skyldigt samerna?

Du gör

- Visa bild 13 och läs de tre slutsatserna. 3 minuter.
- Visa bild 14. Eleverna skriver exit ticket på Mitt blad, s. 2. 6 minuter. Samla in Mitt blad.

Eleverna gör

- Ringar in skalan igen och jämför.
- Skriver exit ticket.

Om tiden tar slut
Låt grupperna läsa upp bara frågan och bedömningen, och läs slutsatserna själv.

Fri att använda, dela och anpassa i undervisning. CC BY-NC-SA 4.0.

Svar och stöd, steg 2

Kedjan är ett stöd för läsningen, inte ett facit. Godta andra stycken om paret kan förklara dem. Det viktiga är att eleverna ser sambandet mellan beslut, följder, det som finns kvar och samernas eget agerande.

Förslag till kedjan

Markerna

Staten beslutade: Kronan tog land från 1600-talet (3, 4). Tvångsförflyttningarna 1923 till 1932 (5).
Följden då: Marker och renar förlorades, släkter splittrades (5, Nils-Olof).
Kvar i dag: Konflikter mellan familjer (6). Gruvor och vindkraft, samebyn har inget veto (7, Jörgen).
Samerna svarade: Protester mot omvandlingen av skattelanden (4). Insändare och möten (6).

Skolan och språket

Staten beslutade: Nomadskolan 1913 (8). Svenska i första hand 1925 (9).
Följden då: Barn bort från hemmet, språket gick förlorat, svårt att studera vidare (9, 10, Stig).
Kvar i dag: Trauman i arv, lite om samer i läroböckerna (12).
Samerna svarade: Föräldrar behöll barnen hemma (11). Gemenskap och bus (11).

Rasbiologin

Staten beslutade: Riksdagen beslutade om institutet 1921 (13).
Följden då: Människor mättes och fotograferades, kranier grävdes upp (13, 14, kvinnan).
Kvar i dag: Kvarlevor på museer, hat mot samer (14, 16).
Samerna svarade: Vapsten krävde tillbaka kvarlevorna, återbegravning 2002 (15).

Vem räknas som same?

Staten beslutade: Lagen 1886, lapp ska vara lapp, lagen 1928 (17, 18).
Följden då: Samer utan renar förlorade rättigheter, renskötare fick inte bo i hus (17, berättaren).
Kvar i dag: Motsättningar mellan samer, de flesta utanför samebyarna (19).
Samerna svarade: Landsmötet 1918 protesterade (18). Unga vill förenas (19, citatet).

Påståendet: Det där hände för länge sedan

Ett starkt svar tar en rad och visar sambandet: tvångsförflyttningarna (5) och konflikterna om marken i dag (6), nomadskolan (8, 9) och trauman och kunskapsbrist i dag (12), rasbiologin (13) och kvarlevorna och hatet i dag (14, 16), lagarna 1886 och 1928 (17, 18) och motsättningarna i dag (19).

Påståendet: Man visste inte bättre

Kolumnen Samerna svarade försvagar påståendet: samer protesterade redan då mot att marken togs (4), mot tvångsförflyttningarna (6), mot nomadskolan (11) och mot husförbudet (18). Kommissionen skriver att politiken ska bedömas efter sin tid, men att samer redan då påpekade vad som var fel (stycke 21). Ett nyanserat svar ser båda delarna: det som var lagligt då kan ändå ha varit fel.

Fri att använda, dela och anpassa i undervisning. CC BY-NC-SA 4.0.

Svar och stöd, steg 3 och 4

A Jakten och fisket i fjällen

Vad ändras
Samebyarna bestämmer över småviltsjakten och fisket, som Girjas redan gör. Samer utanför samebyarna får också jaga och fiska.

Vinner
Samebyar som vill bestämma över jakten, renskötseln.

Förlorar eller oroar sig
Jägare utan samisk anknytning, länsstyrelserna, och samer utanför samebyarna om rätten bara gäller samebyn.

Starkaste argumentet emot
Jägareförbundet: samma regler för alla. Det är både ett intresse, jakten, och ett argument om likhet. Samebyarnas rätt är prövad av Högsta domstolen och är en rättighet.

B Gruvor och vindkraft

Vad ändras
Samer kan säga nej i förväg till gruvor och vindkraft på sina marker. Planer som Kallak kan stoppas eller ändras.

Vinner
Renskötseln, samebyar som får säga nej.

Förlorar eller oroar sig
Bolag, jobb i inlandet, omställningen till fossilfritt.

Starkaste argumentet emot
Jobb och järn till grön stålindustri är intressen, men viktiga för många. Fosen visar att en dom om rättigheter inte räcker om ingen river verken.

C Ursäkt och gottgörelse

Vad ändras
Staten ber officiellt om ursäkt, snabbt till de äldre som gick i nomadskolan, och förhandlar om ersättning.

Vinner
De som tvingades in i nomadskolan, samerna som folk, förtroendet för staten.

Förlorar eller oroar sig
Skattebetalarna betalar. Oklart vilka som får ersättning.

Starkaste argumentet emot
Frågan om dagens skattebetalare. Kommissionen svarar i stycke 21: vi är alla medansvariga för politiken, och Kanada visar att en ursäkt utan handling ifrågasätts.

D Markrätten och ILO 169

Vad ändras
Sverige ansluter sig till ILO 169 och erkänner samisk äganderätt till mark. Var gränserna går måste utredas.

Vinner
Samer vars rätt till mark erkänns.

Förlorar eller oroar sig
Staten, skogsbolag, markägare, gruvnäringen.

Starkaste argumentet emot
Kommissionen säger själv att markanvändningen skulle behöva förändras. Markägare har också rättigheter. Nordmaling visar att domstolar kan pröva det bit för bit.

Efter uppläsningen: så hänger fallen ihop (bild 12)

Säg: Fallen påverkar varandra. Vem som äger marken (D) avgör hur mycket samer kan säga till om gruvor och vindkraft (B) och vem som bestämmer över jakten och fisket (A). En ursäkt (C) ska enligt kommissionen ”följas av handling”, och handlingen gäller till stor del A, B och D. Därför går ingen av frågorna att lösa helt för sig. I alla fyra fall är det som har hänt belagt, medan vägen framåt är politisk och avgörs av riksdag och regering.

Exit ticket

Fråga 2: ett starkt svar väljer en fråga och har ett skäl för och ett emot, till exempel B: renskötseln trängs undan (stycke 7), men gruvor och vindkraft ger jobb, el och metaller. Ett välutvecklat svar visar hur frågan hänger ihop med en annan. **Fråga 3:** ett starkt svar är konkret, till exempel att erkänna vad som hänt, lämna tillbaka kvarlevor, ge samer inflytande över sin mark eller lära ut samernas historia, och stöds av ett stycke.

Fri att använda, dela och anpassa i undervisning. CC BY-NC-SA 4.0.

Om läget har ändrats

Elevernas material beskriver läget den 30 september 2026 och kräver ingen sökning. Vill du berätta vad som hänt sedan dess kan du kontrollera fyra saker. Alla lägen leder till samma slutsats: förslagen är ett underlag, och riksdag och regering beslutar.

Har staten bett om ursäkt?
Sök på regeringen.se efter Sanningskommissionen. Om en ursäkt har getts: fråga vad som följde med den. Om inte: fråga vad som behöver hända först.

Har rapporten varit på remiss?
Sök SOU 2026:58 på regeringen.se. Remissvaren visar hur myndigheter, Sametinget, jägare och markägare ser på förslagen, och passar fall A till D.

Har domstolarna dömt?
Samebyarnas mål om jakt och fiske pågick 2026. Sök på Talma, Sirges eller Baste sameby. En dom ändrar fall A.

Kallak och ILO 169
Sök på Kallak miljötillstånd och på ILO 169 riksdagen. Ett nytt beslut ändrar fall B eller D.

Källor

SOU 2026:58 *Markerna berättar och minns*, volym 1 (HB) och berättelsevolymen *”Jag ber marken tyst om lov”* (BV). Tankstreck i citat är ersatta med komma.

Fall A: NJA 2020 s. 3 (Girjas). SOU 2023:46. Regeringen.se 7 november 2024. SVT 28 maj 2024. Svenska Jägareförbundet november 2024. Fiskejournalen 13 november 2025.

Fall B: Lag (2022:66) om konsultation i frågor som rör det samiska folket. SVT 25 juni 2024. Jokkmokk Iron. Stockholm Environment Institute 2 juni 2026. Norges Høyesterett 11 oktober 2021.

Fall C: Svenska kyrkan 2021. SVT Sápmi 30 september 2026. Government of Canada 2025. Global News 15 december 2025.

Fall D: SOU 1999:25. ILO. SVT Sápmi 13 juni 2026.

Bild och licens

Illustrationerna av fjällandskapet och kåtan: framtagna för Didaktikstudion. Illustrationer av elever: Open Peeps av Pablo Stanley, CC0 1.0. Citaten ur SOU 2026:58 återges fritt enligt 1 kap. 9 § upphovsrättslagen.

Materialet: Didaktikstudion, CC BY-NC-SA 4.0.

Hur gick det? Berätta på **didaktikstudion.se/sanningskommissionen/#omdome**